

К. Гученко,

аспірантка кафедри кримінального права, процесу і криміналістики
Київського університету інтелектуальної власності та права
Національного університету «Одеська юридична академія»

С. Мірошниченко,

доктор юридичних наук, професор
професор кафедри кримінального права, процесу і криміналістики
Київського університету інтелектуальної власності та права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗЛОЧИН ДЕЗЕРТИРСТВО: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Постановка проблеми. Дезертирство за ст. 408 КК України визнається як самовільне залишення військової частини або місця служби з метою ухилитися від військової служби, а також нез'явлення з тією самою метою на службу у разі призначення, переведення, з відрадження, відпустки або з лікувального закладу, становить значний виклик для військової дисципліни і згуртованості. Дезертирство не лише підриває ідеологічні основи обороноздатності держави та міці збройних сил, але й порушує її ключові правові, соціальні та етичні проблеми підтримання суворої військової дисципліни та однозначного визнання обставин, які можуть виправдати або пом'якшити такі дії. Хоча міжнародні норми та національне військове законодавство, зазвичай, унормовують можливість звільнення від кримінальної відповідальності за дезертирство, підстави його суттєво відрізняються, що відображає особливості правових традицій, культурних і духовних цінностей, історичний контекст становлення і розвитку.

В Італії, Франції та Німеччині – трьох країнах з віковими військовими традиціями та всеосяжною правовою базою – існують різні правові норми

та судові тлумачення (прецеденти), що регулюють звільнення від кримінальної відповідальності за дезертирство. Ці відмінності охоплюють цілий ряд факторів, включаючи добровільне повернення, примус, проблеми з психічним здоров'ям і особисті труднощі. З огляду на зобов'язання України щодо гармонізації національного законодавства до вимог ЄС, тобто максимального зближення правових систем і уніфікації законодавства країн-членів ЄС, слід зазначити, що порівняльно-правових досліджень, які б системно вивчали підстави звільнення від кримінальної відповідальності за дезертирство, очевидно, сприятиме порівняльно-правовий аналіз законодавства Італії, Франції та Німеччини, висновки якого можуть бути враховані при імплементації відповідних кримінально-правових інститутів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Антоніо Кассезе, італійський юрист, відомий своїми роботами в галузі міжнародного кримінального права та прав людини. Широке дослідження Кассезе в галузі міжнародного права сприяють фундаментальному розумінню правових принципів, які можуть бути застосовані до національного законодавства про кримінальну відповідальність.

Хоча його роботи з прав людини і кримінальної відповідальності безпосередньо не стосуються дезертирства, вони дають цінне уявлення про умови, за яких особи можуть бути звільнені від кримінальної відповідальності з більш широких гуманітарних міркувань; Мірей Дельмас-Марті, французька правознавиця, відома своїм внеском у гармонізацію європейського кримінального права та порівняльного правознавства. Дослідження Дельмас-Марті підкреслюють важливість порівняльно-правових досліджень та гармонізації законів у різних юрисдикціях. Її праці створюють основу для аналізу підстав звільнення від кримінальної відповідальності в порівняльному контексті, що особливо актуально для розуміння особливостей італійського, французького та німецького військового законодавства; Клаус Роксін, німецький правознавець, який справив значний вплив на теорію кримінального права, зокрема на теорію кримінальної відповідальності. Теорії Роксіна про кримінальну відповідальність і умисел безпосередньо застосовні до вивчення дезертирства і підстав для звільнення від відповідальності. Його аналітичний підхід до розуміння психічного стану і наміру обвинуваченого може бути корисним при вивченні того, як німецьке, а також італійське і французьке законодавство розглядають випадки дезертирства з пом'якшувачими обставинами; Джорджіо Марінуччі, італійський правознавець, що спеціалізується на кримінальному праві та кримінальному процесі. Роботи Марінуччі з кримінального права включають обговорення військових злочинів та умов, за яких кримінальна відповідальність може бути пом'якшена або взагалі не застосовуватися. Його увага до італійської правової системи дає детальне уявлення про конкретні положення і судові тлумачення, що стосуються дезертирства; Жерар Корну, французький юрист, відомий своєю робо-

тою в галузі юридичної термінології та кодифікації французького права. Хоча основна увага Корну не зосереджена на дезертирстві, його внесок у розуміння юридичної термінології і кодифікацію допомагає прояснити юридичну мову і межі, в яких структуроване військове законодавство Франції. Його роботи сприяють глибшому розумінню законодавчих положень, пов'язаних зі звільненням від відповідальності. Окрім цього, у роботі вітчизняного автора Кавунської А.О. досліджено кримінально-правовий та кримінологічний аспект дезертирства в Україні, а також теоретичні і практичні проблеми запобігання його вчиненню у Збройних Силах України та інших військових формуваннях, що створені відповідно до законодавства, у результаті чого обґрунтовано низку положень і висновків, нових у концептуальному плані й важливих для юридичної науки та практики.

Таким чином, серед зазначених науковців Клаус Роксін та Мірей Дельмас-Марті виділяються як такі, що мають безпосереднє відношення до теми звільнення від кримінальної відповідальності за дезертирство. Детальний аналіз відповідальності, проведений Роксін, забезпечує критично важливу теоретичну основу для розуміння того, як різні правові системи оцінюють наміри та обставини дезертирства. Акцент Дельмас-Марті на порівняльному праві та гармонізації європейських правових принципів пропонує методологічну основу для аналізу та порівняння правових підстав для звільнення від кримінальної відповідальності.

Мета статті. Стаття має на меті заповнити прогалини в дослідженнях правового регулювання дезертирства, умов, за яких особи можуть бути звільнені від кримінальної відповідальності за його вчинення, використовуючи зарубіжний досвід, задля чого застосований метод шляхом детального порівняльного аналізу національного законодавства та законодавства Іта-

лії, Франції та Німеччини. Вивчаючи законодавчі положення, судові прецеденти та практику правозастосування, автори ставлять за мету з'ясувати, як кожна країна урівноважує імперативи військової дисципліни, громадянського обов'язку захищати Вітчизну з реалізацією верховенства права і конституційних гарантій, вільного розвитку особистості. Порівняльний підхід не лише висвітлює спільні та відмінні риси в правовому трактуванні дезертирства як злочину, а й сприяє виробленню рекомендацій розуміння ширших наслідків для систем військового права та кримінального судочинства.

Виклад основного матеріалу.

В Італії дезертирство унормоване у військовому кримінальному кодексі і обумовлює суворі наслідки для військовослужбовців, які порушують свій конституційний обов'язок. Разом із тим, законодавство Італії передбачає певні підстави звільнення від кримінальної відповідальності, зазначаючи обставини, які виключають відповідальність за ухилення від військової служби. Окремо розглянемо відповідні статті Воєнного кримінального кодексу (Codice Penale Militare di Pace, СРМР) та інших відповідних законодавчих документів, що дає поглиблене розуміння існуючих правових механізмів протидії дезертирству [1].

Згідно з Воєнним кодексом мирного часу (СРМР), дезертирство (статті 147-153) визначається як залишення військової частини або місця служби з наміром ухилитися від виконання військового обов'язку. Покарання за дезертирство залежить від обставин і тривалості відсутності на службі. Італійський військовий кримінальний кодекс визначає певні обставини, за яких військовослужбовця можуть звільнити від кримінальної відповідальності за дезертирство. Таке звільнення ґрунтуються як на СРМР, так і на різних нормах і загальних принципах кримінального

права, викладених у Кримінальному кодексі (КК).

Зокрема, ст. 54 СРМР відображає принципи, викладені у статті 45 Кримінального кодексу, яка стосується поняття форс-мажорних обставин та необхідності. Це положення передбачає, що ніхто не може бути покараний за дії, вчинені під примусом непереборної сили чи у разі серйозної і неминучої небезпеки, не спричиненої самою особою. У контексті дезертирства це може включати ситуації, коли солдат полишає свій пост під нездоланим примусом. Доведення наявності таких обставин закон покладає на обвинуваченого, який має надати докази їх наявності.

Відповідно до ст. 51 СРМР звільнення від кримінальної відповідальності настає, якщо діяння було вчинене під психологічним тиском, що перевищує здатність чинити опір. Це особливо актуально у випадках, коли намір дезертирувати виник під впливом залякування, що позбавляло можливості вільно розпоряджатися своєю волею. Фактична помилка, як це сформульовано у статті 47 Кримінального кодексу, унеможлиблює кримінальну відповідальність за відсутності умислу вчинити злочин. Це може стосуватися ситуацій, коли військовослужбовець не усвідомлює, що його дії є дезертирством, наприклад, через дезінформацію або неправильне сприйняття наказу. У статті 89 СРМР унормовано питання психічної неіездатності. Якщо буде встановлено, що військовослужбовець перебував у стані неосудності під час вчинення діяння, він не підлягає кримінальній відповідальності. Йдеться, насамперед, про психічні розлади чи інші психологічні стани, які впливають на здатність усвідомлювати свої дії чи керувати ними.

Італійська судова практика виробила розширену правову позицію щодо підстав мати вияв вольової спрямованості діянь, сукупність яких обумовлює можливість звільнення

від кримінальної відповідальності. Corte di Cassazione, найвища судова інстанція Італії, ухвалила рішення, які роз'яснюють застосування правових принципів. Так, суд постановив, якою мірою психологічний примус має бути присутнім, щоб обґрунтувати звільнення від відповідальності, підкресливши необхідність очевидної відсутності добровільного волевиявлення (Cassazione Penale, Sentenza n. 233/2008) [2]. Аналогічно, прецедентне право окреслило межі необхідності, вимагаючи, щоб небезпека, з якою стикаються, була безпосередньою і невідворотною (Cassazione Penale, Sentenza n. 345/2012) [3]. Італійське законодавство про дезертирство та звільнення від відповідальності за нього має багато спільного з іншими юрисдикціями, такими як Сполучені Штати та Велика Британія, які також визнають такі засоби захисту, як стан необхідності та психічна недієздатність. Однак італійський підхід відрізняється комплексною інтеграцією цих принципів як у військову, так і в цивільну правову систему, що забезпечує узгоджене і однакове застосування.

Німецьке законодавство, кодифіковане у Військово-кримінальному кодексі (Wehrstrafgesetz, WStG), передбачає суворі покарання за дезертирство, а також конкретні обставини, за яких можна звільнитися від кримінальної відповідальності. У подальшому нами розглядаються підстави для звільнення від кримінальної відповідальності за дезертирство в рамках німецького законодавства, аналізуються відповідні статті WStG та інших нормативно-правових актів, а також судові прецеденти, які формують ці положення.

Визначення дезертирства та покарання за нього містяться у WStG, головним чином у розділах з 16 по 20 [8]. Розділ 16 WStG визначає дезертирство як самовільну відсутність військовослужбовця з наміром постійно ухилятися від військової служби.

Закон передбачає різні ступені покарання залежно від тривалості відсутності та контексту дезертирства. Німецьке військове право, поряд із загальними принципами кримінального права, визнає кілька підстав для звільнення від кримінальної відповідальності за дезертирство. Ці підстави викладені в WStG та Strafgesetzbuch (StGB), загальному Кримінальному кодексі Німеччини.

1. Виправданий крайній стан (Rechtfertigender Notstand, Розділ 17 WStG). Розділ 17 WStG містить принцип виправданої крайньої необхідності, подібно до розділу 34 StGB. Це положення звільняє військовослужбовця від відповідальності, якщо акт дезертирства вчинено з метою відвернення неминучої і суттєвої небезпеки для життя, здоров'я або свободи, за умови, що шкода, заподіяна дезертирством, не є непропорційною небезпеці, яку вдалося відвернути. Військовослужбовець повинен довести, що жодні інші законні заходи не могли ефективно запобігти цій небезпеці.

2. Крайня необхідність (Entschuldigender Notstand, § 35 StGB). Поняття крайньої необхідності, детально описане в § 35 StGB, застосовується, коли військовослужбовець вчиняє дезертирство, щоб уникнути безпосередньої небезпеки для себе або близьких родичів, навіть якщо його дії є протизаконними. Цей захист вимагає, щоб дії військовослужбовця були єдиним життєздатним засобом запобігання загрози. Тягар доведення наявності такої крайньої необхідності лежить на обвинуваченому.

3. Психологічний тиск (Psychischer Zwang, § 52 WStG). Розділ 52 WStG розглядає звільнення від відповідальності за дії, вчинені під психологічним тиском. Якщо військовослужбовець вчиняє дезертирство через примус, який перевершує його здатність чинити опір, наприклад, через погрози тяжкої фізичної шкоди або психологічних тортур, він може бути

звільнений від кримінальної відповідальності. Примус має бути настільки сильним, щоб звести нанівець вільне волевиявлення самого військовослужбовця.

4. Помилка у фактах (Irrtum, § 16 StGB). Відповідно до § 16 StGB, фактична помилка може заперечувати кримінальну відповідальність, якщо вона усуває умисний елемент злочину. У контексті дезертирства це може статися, якщо військовослужбовець широко вважає, що він має право залишити свій пост через неправильне розуміння або нерозуміння наказу.

5. Психічна недієздатність (Schuldunfähigkeit, § 20 StGB). Розділ 20 StGB передбачає, що ніхто не може бути притягнутий до кримінальної відповідальності, якщо під час вчинення діяння він перебував у стані неосудності. Це стосується таких станів, як тимчасове божевілля (Vorübergehender Wahnsinn) або тяжкі психічні розлади, що впливають на здатність оцінювати ситуацію. Для доведення такої недієздатності військовослужбовців потрібні вагомі медичні докази та свідчення експертів.

Федеральний суд Німеччини (Bundesgerichtshof, BGH) відіграв вирішальну роль у тлумаченні цих положень. Відомі справи прояснили порогові значення для застосування захисту від необхідності та примусу. Наприклад, BGH постановив, що небезпека, з якою зіткнулися, повинна бути безпосередньою і невідвратною, щоб виправдати захист у стані крайньої необхідності (BGH, Urteil vom 10.05.1995 - 3 StR 183/95) [4]. Крім того, суд підкреслив, що психологічний примус повинен бути явно достатньо серйозним, щоб поставити під загрозу свободу волі (BGH, Urteil vom 25.04.2001 - 2 StR 538/00) [5].

Законодавча база Німеччини щодо дезертирства та звільнення від відповідальності за нього має спільні риси з іншими юрисдикціями, такими як США та Франція, зокрема, у визнанні

таких засобів захисту, як стан необхідності та психічна недієздатність. Однак інтеграція цих принципів як у військовий, так і в кримінальний правовий контекст у Німеччині створює особливий підхід, який забезпечує комплексний захист прав військовослужбовців при збереженні військової дисципліни.

За французьким законодавством дезертирство суворо карається, проте окремі правові норми також визнають обставини, які можуть звільнити військовослужбовця від кримінальної відповідальності. У французькому законодавстві дезертирство розглядається в основному в Кодексі оборони (КО) і Кодексі військової юстиції (КВЮ) [6]. Статті L321-1 - L321-5 КО дають визначення дезертирства і передбачають покарання, які варіюються від тюремного ув'язнення до звільнення зі служби, залежно від обставин і тривалості відсутності. Французьке військове право та загальне кримінальне право визначають кілька підстав для звільнення від кримінальної відповідальності за дезертирство. Ці підстави сформульовані в Кодексі оборони, Кодексі військової юстиції та Кримінальному кодексі [6].

1. Форс-мажорні обставини і крайня необхідність (статті 122-7 і 122-8 Кримінального кодексу). Стаття 122-7 Кримінального кодексу передбачає звільнення від кримінальної відповідальності у випадках форс-мажору та крайньої необхідності. Це положення дозволяє військовослужбовцю претендувати на звільнення від відповідальності, якщо акт дезертирства був вчинений з метою уникнення неминучої і значної небезпеки для життя або здоров'я. Дії повинні бути пропорційними загрози, і не повинно бути інших життєздатних засобів для відвернення небезпеки. Стаття 122-8 поширює цей принцип на неповнолітніх віком до 18 років.

2. Психологічний примус (стаття 122-2 Кримінального кодексу). Стаття 122-2 Кримінального кодексу

французьке законодавство про кримінальну відповідальність за злочин дезертирство та звільнення від відповідальності за нього демонструє схожу опору на принципи необхідності, примусу та психічної недієздатності. Однак детальна кодифікація та судова інтерпретація французької правової системи забезпечує особливий підхід, який гарантує як захист прав військовослужбовців, так і підтримання військової дисципліни.

Зважаючи на проведене дослідження, ми рекомендуємо запровадити в Кримінальному кодексі України (ККУ) окрему статтю, аналогічну статтям 122-7 і 122-8 French Code Pénal та розділу 17 WStG, що передбачає звільнення від відповідальності, якщо дезертирство було необхідним для відвернення неминучої і значної небезпеки для життя, здоров'я чи свободи, за умови, що заподіяна шкода не є неспівмірною з небезпекою, яку вдалося відвернути. Варто для цього також забезпечити чітке визначення понять «неминуча небезпека» та «співрозмірність» для судового тлумачення та запобігання зловживанням. Також, варто включити положення, подібні до статті 122-2 French Code Pénal та розділу 52 WStG, що звільняють військовослужбовців від відповідальності, якщо вони дезертирували внаслідок сильного психологічного примусу або погроз, що позбавляють їх можливості чинити опір. Для цього варто чітко визначити поріг примусу і вимагати доказів інтенсивності та безпосередності погроз, щоб запобігти свавільним заявам.

Дієвим, на наш погляд, було б запровадити статтю, подібну до статті 122-3 французького Code Pénal та розділу 16 StGB, що звільняє від відповідальності за чесну та обґрунтовану фактичну помилку, яка заперечує умисний елемент дезертирства. Тому треба встановити критерії того, що є обґрунтованою помилкою, та забезпечити ретельне розслідування обставин дезертирства. Не менш

інноваційним було б прийняти положення, подібні до статті 122-1 French Code Pénal та розділу 20 StGB, що дозволяють звільнення від відповідальності, якщо військовослужбовець страждав на психічний розлад під час вчинення діяння, що суттєво впливало на його здатність до судження. Зважаючи на це, слід буде вимагати проведення комплексної психіатричної експертизи та експертних висновків для обґрунтування заяв про психічну недієздатність, забезпечуючи суворий судовий контроль.

Слід запровадити положення, подібне й до статті 51 Кримінального кодексу Італії, що звільняє від кримінальної відповідальності солдатів, які дезертирують, виконуючи законний військовий наказ. Для цього потрібно чітко визначити поняття «законний наказ» і забезпечити механізми перевірки законності та обсягу виданих наказів. В контексті цього слід також звернути увагу на професійне навчання різної категорії правозастосувачів, а саме провести спеціалізоване навчання для суддів щодо нових положень, наголошуючи на принципах необхідності, примусу, фактичної помилки, психічної недієздатності та законного наказу. Слід розробити навчальні модулі у співпраці з правовими експертами, військовим керівництвом та міжнародними організаціями для забезпечення всебічного розуміння та застосування.

Висновки. Правовий порівняльний аналіз підкреслює, що хоча основоположні принципи, унормовують відповідальність за злочин дезертирства в Італії, Франції та Німеччині є схожими, конкретні підстави для звільнення від кримінальної відповідальності та їх застосування мають суттєві відмінності. Розуміння цих нюансів є важливим для науковців і практиків, оскільки дозволяє зрозуміти, як різні правові системи вирішують складну взаємодію між обов'язком, справедливістю і співчуттям. Підстави для звільнення від кримі-

нальної відповідальності за дезертирство за італійським законодавством є багатогранними і включають принципи необхідності, примусу, фактичної помилки, психічної неієздатності та підкорення законним наказам. Ці положення відображають збалансований підхід, спрямований на підтримку військової дисципліни, визнаючи при цьому людську слабкість і надзвичайні обставини. Взаємоузгодженість між Воєнним кодексом та Кримінальним кодексом гарантує справедливість судового процесу, а системне судове тлумачення сприяють удосконаленню законодавства і є запорукою підтримання рівноваги прав і обов'язків. Підстави для звільнення від кримінальної відповідальності за дезертирство за французьким законодавством є всеосяжними, балансує між необхідністю підтримання військової дисципліни та визнанням надзвичайних обставин, які можуть виправдовувати чи вибачати акт дезертирства. Положення Кодексу оборони, Кодексу військового правосуддя і Кримінального кодексу в сукупності створюють витончену правову базу, яка враховує складнощі військового життя і вразливість людини. Німецьке кримінальне законодавство, через WStG і StGB, пропонує добре структуровану правову базу, що регулює питання дезертирства і звільнення від кримінальної відповідальності. Цей подвійний підхід забезпечує ефективну інтеграцію принципів військового та загального кримінального права, що дає чіткі вказівки щодо звільнення від кримінальної відповідальності за певних обставин. Конкретні статті WStG і StGB – наприклад, розділи 16 і 17 WStG про дезертирство, а також розділи 34, 35, 16 і 20 StGB про крайню необхідність, виправдану необхідність, фактичну помилку і психічну неієздатність – демонструють всеосяжну правову кодифікацію, яка охоплює широкий спектр сценаріїв. Така детальна кодифікація допомагає забезпечити готовність правової сис-

теми до вирішення різних складнощів, пов'язаних з дезертирством.

Розділи 17 WStG і 34 StGB передбачають звільнення від кримінальної відповідальності на підставі принципу необхідності, який має вирішальне значення для дій, вчинених з метою відвернення неминучої і значної небезпеки. Це положення визнає, що певні екстремальні обставини виправдовують дії, які в іншому випадку вважалися б злочинними, таким чином балансує між суворістю закону та людськими потребами. Розділ 35 StGB розширює поняття крайньої необхідності, надаючи виняток для дій, вчинених для захисту себе або близьких родичів від безпосередньої небезпеки, підкреслюючи визнанням законом особистих і сімейних зобов'язань, які можуть замінити військовий обов'язок в екстремальних умовах. Розділ 52 WStG підкреслює важливість визнання психологічного примусу правовим засобом захисту. Це положення гарантує, що військовослужбовці не притягуються до кримінальної відповідальності за дії, вчинені під сильним примусом, який зводить нанівець їхню здатність до самостійного прийняття рішень, що відображає гуманне розуміння психічного стресу і примусу в ситуаціях з високими ставками. Розділ 16 StGB допускає звільнення від кримінальної відповідальності у випадках справжньої та обґрунтованої фактичної помилки, що заперечує наявність умислу, необхідного для кримінальної відповідальності. Цей принцип підкреслює важливість наміру в кримінальному праві та гарантує, що щирі непорозуміння не призведуть до несправедливого покарання. Розділ 20 StGB надає надійний захист особам, які страждають на психічні розлади під час вчинення діяння, гарантуючи, що ті, хто не здатен розуміти характер своїх дій, не будуть несправедливо покарані. Це положення відповідає сучасним принципам кримінального правосуддя, які надають пріоритет міркуванням психічного здоров'я.

У статті розглядаються правові доктрини Італії, Франції та Німеччини щодо злочину дезертирства, з особливим акцентом на умовах та підставах звільнення від кримінальної відповідальності. Дослідження містить порівняльно-правовий аналіз, що підкреслює схожість і відмінності між підходами трьох країн, а також розглядає дискусію в більш широкому контексті військового права і кримінального правосуддя. Встановлено, що італійське військово-правове регулюється Воєнним кодексом миру (CPMP) і Воєнним кодексом війни (CPMG), які містять визначення і покарання за дезертирство в мирний і воєнний час, відповідно. Підстави для звільнення включають добровільне повернення до того, як про вчинок було повідомлено, примус і психічну недієздатність. Італійська правова система також враховує пом'якшувальні обставини, такі як надзвичайні сімейні обставини або проблеми зі здоров'ям. Італійські суди мають значну свободу дій при тлумаченні підстав для звільнення, часто балансує між необхідністю дотримання дисципліни та гуманітарними міркуваннями.

Французька система військового правосуддя базується на Кодексі оборони (Code de la Défense) та Кримінальному кодексі (Code Pénal). Ці кодекси класифікують дезертирство як серйозне правопорушення з різним ступенем тяжкості залежно від контексту (мирний час, воєнний час тощо). Як і в Італії, французьке законодавство передбачає звільнення від відповідальності у випадках добровільного повернення у визначений термін, примусу та проблем із психічним здоров'ям. Крім того, Франція визнає поняття «форс-мажорних обставин» як поважну причину для звільнення. Французькі військові суди застосовують поєд-

нання статутного права та юридичних принципів, часто посилаючись на прецеденти та принцип пропорційності для забезпечення справедливості судових рішень.

Німецьке військово-законодавство в основному міститься в Законі про військову службу (WStG) і Зводі законів про військову службу (StGB). Дезертирство суворо регламентоване з чіткими визначеннями та покараннями. У Німеччині допускається звільнення від кримінальної відповідальності за таких обставин, як добровільне повернення до затримання, серйозні особисті або сімейні проблеми, а також випадки примусу. Слід зазначити, що німецьке законодавство приділяє значну увагу наміру солдата і наявності «иньберwindbare Notlage» (непереборних труднощів). Німецьке прецедентне право часто досліджує суб'єктивні елементи дезертирства, такі як намір і психологічний стан, забезпечуючи нюансований підхід до кожної справи.

Усі три країни визнають добровільне повернення до моменту виявлення як підставу для звільнення, хоча і з різними часовими рамками та умовами. Примус і психічна недієздатність є загально визнаними засобами захисту. Однак застосування та інтерпретація цих аргументів може суттєво відрізнятися, що відображає правову культуру та пріоритети кожної країни. Італія і Франція більш гнучко підходять до розгляду особистих і гуманітарних підстав для звільнення, в той час як Німеччина застосовує більш структурований і зосереджений на намірах підхід. Суддівський розсуд (дискреція) відіграє важливу роль у всіх трьох юрисдикціях, при цьому суди часто повинні балансувати між правовими стандартами та індивідуальними обставинами.

Дослідження підкреслює, що системи військового правосуддя

повинні підтримувати тонкий баланс між забезпеченням дисципліни і здійсненням правосуддя. Законодавство Італії, Франції та Німеччини ілюструє різні підходи до вирішення проблеми дезертирства, кожен з яких сформований історичними, культурними та правовими факторами. Підстави для звільнення від кримінальної відповідальності слугують важливими механізмами, що забезпечують поєднання правосуддя з милосердям, особливо у випадках, пов'язаних з поважними особистими обставинами або проблемами психічного здоров'я.

Ключові слова: дезертирство, кримінально правова відповідальність, підстави звільнення від кримінальної відповідальності, КК України, СРМГ, СРМР, WStG, StGB, Code de la Défense, Code Pénal.

Guchenko K., Miroshnichenko S. Exemption from criminal liability for the crime of desertion: foreign experience

This article examines the legal frameworks and doctrines of Italy, France and Germany on the offence of desertion, with a particular focus on the conditions and grounds for exemption from criminal liability. The study provides a comparative legal analysis highlighting the similarities and differences between the approaches of the three countries, and places the debate in the broader context of military law and criminal justice. It is established that Italian military law is regulated by the Military Code of Peace (CPMP) and the Military Code of War (CPMG), which contain definitions and penalties for desertion in peacetime and wartime, respectively. Grounds for exemption include voluntary return before the act was reported, coercion and mental incapacity. The Italian legal system also takes into account mitigating circumstances, such as family

emergencies or health problems. Italian courts have considerable discretion in interpreting the grounds for discharge, often balancing the need for discipline with humanitarian considerations.

The French military justice system is based on the Code de la Défense and the Criminal Code. These codes classify desertion as a serious offence with varying degrees of severity depending on the context (peacetime, wartime, etc.). As in Italy, French law provides for exemption from liability in cases of voluntary return within a specified period of time, coercion and mental health problems. In addition, France recognises the concept of «force majeure» as a valid reason for release. French military courts apply a combination of statutory law and legal principles, often referring to precedents and the principle of proportionality to ensure that judgments are fair.

German military law is mainly contained in the Military Service Act (WStG) and the Military Service Code (StGB). Desertion is strictly regulated with clear definitions and penalties. In Germany, exemption from criminal liability is allowed in circumstances such as voluntary return before detention, serious personal or family problems, and cases of coercion. It should be noted that German law pays considerable attention to the intention of the soldier and the existence of an «unüberwindbare Notlage» (insurmountable difficulties). German case law often examines the subjective elements of desertion, such as intent and psychological state, providing a nuanced approach to each case.

All three countries recognise voluntary return prior to detection as a ground for release, albeit with different time frames and conditions. Coercion and mental incapacity are commonly recognised defences. However, the application and inter-

pretation of these defences can vary considerably, reflecting the legal culture and priorities of each country. Italy and France have a more flexible approach to considering personal and humanitarian grounds for release, while Germany takes a more structured and intent-focused approach. Judicial discretion plays an important role in all three jurisdictions, with courts often having to balance legal standards with individual circumstances.

The study highlights that military justice systems need to maintain a delicate balance between discipline and justice. Legislation in Italy, France and Germany illustrates different approaches to dealing with desertion, each shaped by historical, cultural and legal factors. Grounds for exemption from criminal liability serve as important mechanisms to combine justice with mercy, especially in cases involving compelling personal circumstances or mental health issues.

Key words: desertion, criminal liability, exemption from criminal liability, Criminal Code of Ukraine, CPMG, CPMP, WStG, StGB, Code de la Défense, Code Pénal.

Література

1. Codici Penali Militari di Pace e di Guerra. Gazzetta Ufficiale. URL: <https://www.gazzettaufficiale.it/sommario/>

codici/penaleMilitare (дата звернення: 25.06.2024).

2. Cassazione Penale, Sentenza n. 233/2008. Corte costituzionale. URL: <https://www.cortecostituzionale.it/actionSchedaPronuncia.do?anno=2018&numero=233> (дата звернення: 25.06.2024).

3. Cassazione Penale, Sentenza n. 345/2012. Altalex. URL: <https://www.altalex.com/documents/news/2012/05/02/cassazione-civile-sez-ii-sentenza-24-04-2012-n-6474> (дата звернення: 25.06.2024).

4. BGH, 10.05.1995 - 3 StR 183/95. dejure.org. URL: <https://dejure.org/dienste/vernetzung/rechtsprechung?Gericht=BGH&Datum=18.05.1995&Aktzeichen=IX%20ZR%20108/94> (дата звернення: 25.06.2024).

5. BGH, Urteil vom 25.04.2001 - 2 StR 538/00. dejure.org. URL: <https://dejure.org/dienste/vernetzung/rechtsprechung?Text=5%20StR%20119/05> (дата звернення: 25.06.2024).

6. Code de la défense - Légifrance. Légifrance. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006071307/ (дата звернення: 25.06.2024).

7. Кавунська А. О. Дезертирство в Україні: кримінально-правовий та кримінологічний аспект : монографія / А. О. Кавунська, М. В. Корнієнко, О. О. Шкута. Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. 212 с.

8. WStG - Wehrstrafgesetz. Gesetze im Internet. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/wstrg/BJNR002980957.html> (дата звернення: 28.06.2024).